

Waldemar Bena

Obserwacje smukwy kosmatej *Scolia hirta* SCHRANK, 1781 (Hymenoptera: Scoliidae) w Borach Dolnośląskich

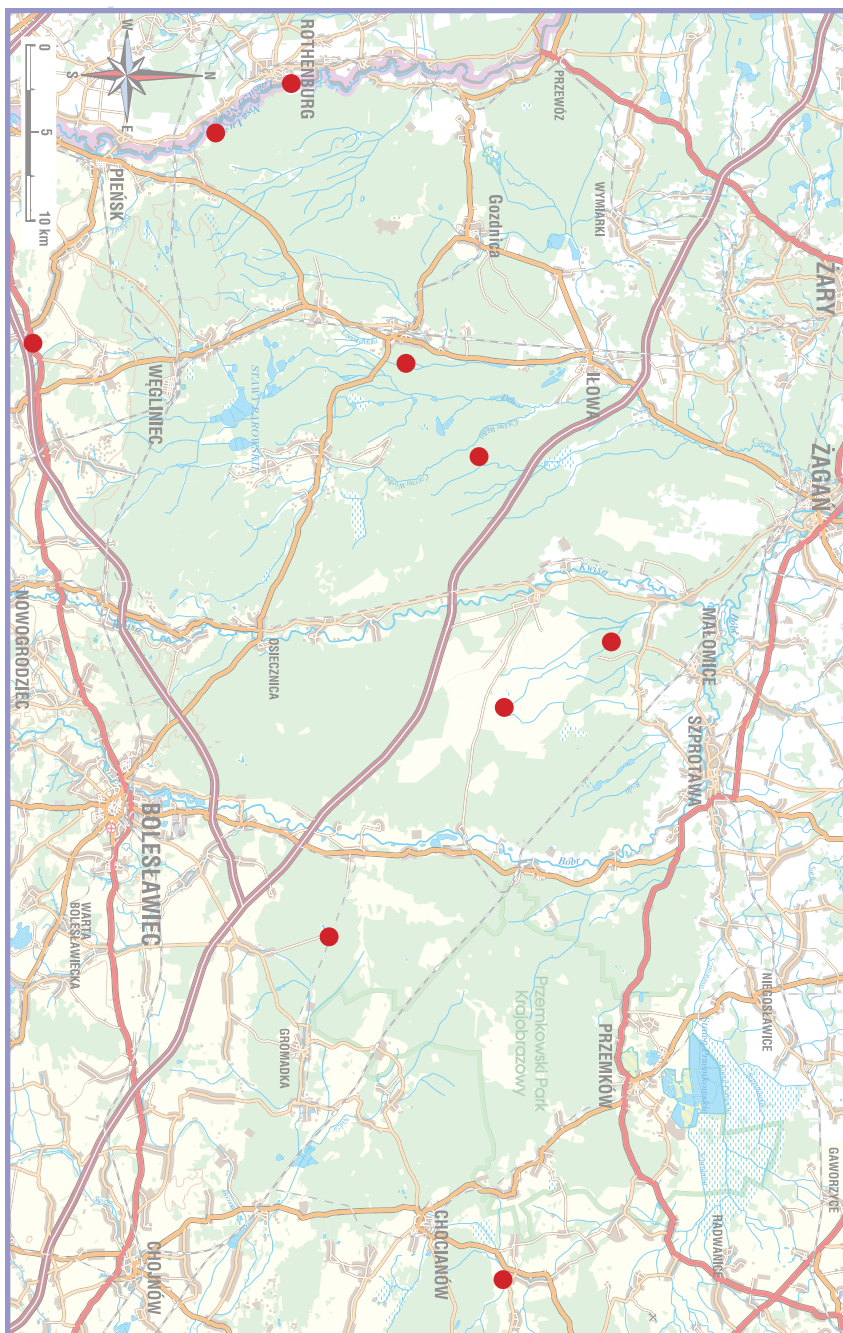
Owady z rodziny smukwowatych (Scoliidae), zaliczanej do rzędu błonkówek (Hymenoptera), rozprzestrzenione są głównie w tropikach. Na kontynencie europejskim rodzinę tę reprezentują 22 gatunki (Fauna Europaea 2011). Występują one przede wszystkim w rejonie śródziemnomorskim, podczas gdy na północ od Alp spotykanych jest jedynie kilka gatunków tych żądłówek. W faunie Polski odnotowano dotychczas dwa (BOGDANOWICZ i in. 2004), a jednym z nich jest smukwa kosmata *Scolia hirta*. Jest ona okazałym, rzucającym się w oczy owadem o kontrastowym czarno-żółtym

ubarwieniu. Od lipca do początków września można ją zaobserwować na kwiatach. Gatunek wykazuje szczególne upodobanie do kwiatów niebieskich i fioletowych. Larwy odżywiają się żyjącymi w luźnej glebie pędrakami chrząszczy żukowatych. Po znalezieniu odpowiedniej ofiary samica dokopuje się do niej, paraliżuje żądłem a następnie składa na ciełe pędraka jajo, po czym wydestaje się na powierzchnię.

Smukwa kosmata należy do gatunków palearktycznych związanych ze strefą stepów i lasostepów. Preferuje środowiska suche i dobrze nasłonecznione. Areal jej występowania

Fot. 1. Smukwa kosmata *Scolia hirta* na stanowisku pod Ruszowem, 14.07.2011 (fot. W. Bena).

Ryc. 1. Stanowiska smukwy kosmatej *Scolia hirta* w Borach Dolnośląskich w latach 2007-2011.

rozciga się od Francji i Niemiec po Zabajkale. Jest również podawana z centralnej Azji, Turcji, Iranu oraz Afryki Północnej (STEINBERG 1962). Przez Polskę przebiega północna granica jej zasięgu. Do roku 1950 na ziemiach Polski odnotowano jedynie 16 stanowisk tej żądłówki (BANASZAK 2004). Gatunek stwierdzono na Pomorzu, Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej, Nizinie Sandomierskiej, a także na Dolnym Śląsku. W początkach XX stulecia większość dolnośląskich stanowisk skupiona była na prawym brzegu Odry w okolicach Obornik Śląskich, Wołowa i Trzebnicy (DITTRICH 1911, BANASZAK i TWERD 2009). Ponadto podano ją pod Dzierżoniowem we wschodnich Sudetach (DITTRICH 1911, WIŚNIEWSKI 1994). W drugiej połowie XX w. na terytorium Polski odnaleziono szereg nowych stanowisk gatunku, w tym m.in. na Nizinie Mazowieckiej i Podlasiu (BANASZAK 2004). W ostatnich latach daje się zauważyć wzrastające zainteresowanie tym gatunkiem. Dowodem tego może być odnalezienie kolejnych stanowisk, głównie w centralnej i wschodniej części kraju: w Wielkopolsce, na Podlasiu, a zwłaszcza w południowej części Mazowsza (TABOR i CIACH 2006, BANASZAK i TWERD 2009, KARG i in. 2011).

Fot. 2. Smukwa kosmata na stanowisku w dolinie Nysy Łużyckiej pod Bielawą Dolną, 22.07.2008 (fot. W. Bena).

W Polsce smukwa kosmata nie jest gatunkiem chronionym, jednak ze względu na rzadkość występowania została ujęta w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt (kategoria

Fot. 3. Dolina Nysy Łużyckiej pod Sobolicami – siedlisko smukwy kosmatej (fot. W. Bena).

Fot. 4. Siedlisko smukwy kosmatej – Polygon Świętoszów (fot. W. Bena).

VU) jako gatunek wysokiego ryzyka, narażony na wyginięcie (GŁOWACIŃSKI i NOWACKI 2004). Ponadto uznana została za gatunek zagrożony w skali Europy (DAY 1991).

W niniejszej pracy przedstawiono stanowiska smukwy kosmatej na terenie Borów Dolnośląskich, gdzie gatunek ten nie był dotąd wykazywany. Obserwacji dokonano w latach 2007-2011, w miesiącach lipiec-sierpień. W sumie wykazano 9 stanowisk (ryc. 1).

Wykaz stanowisk:

1. Polygon Świętoszów, 7 km na SE od Świętoszowa, [WT30], 1 os., 3 VII 2007.
2. Teren dawnego poligonu wojskowego, 4 km na SE od Trzebienia, [WS49], 1 os., 14 VII 2007.
3. Nieczynna żwirownia, 0,5 km na E od Bielawy Górnej, [WS17], 1 os., 18 VII 2007, 1 os., 23 VII 2008.
4. Dolina Szprotawki, 1 km na SE od Parchowa, [WT60], 1 os., 11 VIII 2007.
5. Dolina Nysy Łużyckiej, 4 km na S od Sobolic, [VS98], 1 os., 22 VII 2008.
6. Dolina Nysy Łużyckiej, 3 km na NW od Bielawy Dolnej, [WS08], 2 os., 22 VII 2008.
7. Polygon Świętoszów, 4 km na SW od Lubiechowa, [WT30], około 4 os., 25 VII 2009.
8. Dolina Czernej Wielkiej, 5,5 km na SE od Klikowa, [WS19], 3 os., 13 VII 2011.
9. Murawa kserotermiczna pod linią wysokiego napięcia, 0,5 km na E od Ruszowa, [WS19], 7-9 os., 14 VII 2011.

Na uwagę zasługuje stosunkowo wczesne stwierdzenie gatunku – 3 VII 2007 r. na Polygonie Świętoszów. Imagines zarejestrowano głównie na macierzance piaskowej *Thymus serpyllum*, macierzance zwyczajnej *Thymus pulegioides*, jasieńcu piaskowym *Jasione montana*, a także na ostrożeniu polnym *Cirsium arvense*, koźluku lekarskim *Valeriana officinalis* i krwawniku pospolitym *Achillea millefolium*. Żerujące osobniki obserwowano zazwyczaj w godzinach południowych i podczas słonecznej pogody. Tylko raz spotkano smukwy kosmaty na macierzance piaskowej w pochmurny, deszczowy dzień (25 VII 2009). Jednej obserwacji dokonano również w godzinach przedwieczornych, już po zachodzie słońca, lecz przy bardzo wysokiej temperaturze powietrza (13 VII 2011). Smukwa kosmata

preferuje w Borach Dolnośląskich tereny otwarte i półotwarte. Większość stanowisk zlokalizowana została w dolinach rzecznych oraz na terenie czynnych lub byłych poligonów wojskowych. Tereny poligonowe, charakteryzujące się obecnością rozległych wrzosowisk, muraw kserotermicznych i śródłądowych wydm, są prawdopodobnie optymalne dla tego gatunku. Najstarsze poligony wojskowe na obszarze Borów Dolnośląskich powstały w granicach współczesnego Nadleśnictwa Świątoszów w 1898 r. (BENA 2001). Jednakże większość z nich, m.in. poligony: Przemków, Żagań, Ławszowa i Gólnice założono dopiero po II wojnie światowej. Utworzenie ostoi Na-

tura 2000 na największych tego typu obiektach (Wrzosowiska Świątoszowsko – Ławszowskie, Wrzosowiska Przemkowskie) pozwala żywić nadzieję, że zostaną zachowane otwarte siedliska wrzosowisk i muraw, które są szczególnie wartościowe nie tylko dla smukwy kosmatej, ale i dla wielu innych gatunków bezkręgowców. Niewątpliwie ważne jest, aby tereny poligonowe, bezcenne pod względem przyrodniczym a niedoceniane w powszechnej opinii społecznej, w dalszym ciągu były użytkowane przez wojsko na dotychczasowych zasadach. Tylko wówczas populacja smukwy kosmatej w Borach Dolnośląskich będzie mieć charakter stały.

Literatura

- BANASZAK J. 2004. *Scolia hirta* Schrank, 1781. Smukwa kosmata. W: Z. Głowaciński, J. Nowacki (red.). Polska czerwona księga zwierząt. Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, 209-210.
- BANASZAK J., TWERD L. 2009. Historical and current records of *Scolia hirta* Schrank, 1781 (Hymenoptera: Scoliidae) in Poland. Polish Journal of Entomology, 78: 101-110.
- BENA W. 2001. Dzieje Puszczy Zgorzelecko-Osiecznickiej, Zgorzelec, 361 pp.
- BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. 2004. Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków. Tom I. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa, 509 pp.
- DAY M. C. 1991. Towards the conservation of aculeate Hymenoptera in Europe. Nature and Environment Series, No. 51, Council of Europe Press, Strasbourg, 33 pp.
- DITTRICH R. 1911. Verzeichnis der bisher in Schlesien aufgefunden Hymenopteren. III. Rapacia. Jahr. Ver. Schles. Ins. Breslau, 4: 15-34.
- Fauna Europaea (2011) Fauna Europaea version 2.4. Web Service available online at <http://www.faanueur.org>
- GŁOWACIŃSKI Z., NOWACKI J. (red.) 2004. Polska czerwona księga zwierząt, Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego, Kraków – Poznań: 175-176.
- KARG J., ŚLIWA P., WENDZONKA J. 2011. Smukwa kosmata (*Scolia hirta* Schrank) rzadki gatunek błonkówki w Parku Krajobrazowym im. gen. D. Chłapowskiego, w Parku Krajobrazowym Promno i w Sierakowskim Parku Krajobrazowym. Biul. Park. Krajobraz. Wielkopolski. Poznań 17 (19): 114-115.
- STEINBERG D. M. 1962. Nasekomyje perepončatokrilyje. Tom XIII, Skolii (*Scoliidae*). Fauna SSSR, nova seria, Nr 84, Moskva-Leningrad, 186 pp.
- TABOR J., CIACH M. 2006. Stanowiska smukwy kosmatej *Scolia hirta* Schrank, 1781 (Hymenoptera: Scoliidae) na Nizinie Mazowieckiej. Kulon 11: 121-127.
- WIŚNIEWSKI B. 1994. *Scolioidea* (Hymenoptera Aculeata) w zbiorach Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Roczn. Muz. Górnośląskiego w Bytomiu, Przyroda, 14: 21-26.

Die Borstige Dolchwespe *Scolia hirta* SCHRANK, 1781 (Hymenoptera: Scoliidae) in der Niederschlesischen Heide (Bory Dolnośląskie)

Zusammenfassung

Der Verfasser beschreibt in seinem Beitrag neun Standorte der Borstigen Dolchwespe *Scolia hirta*, die in den Jahren 2007-2011 in der Niederschlesischen Heide festgestellt wurden. Früher war die Borstige Dolchwespe in diesem Waldgebiet nicht beobachtet worden. Die entdeckte Population zählt zu den zahlenmäßig stärksten in Südpolen. In dem untersuchten Gebiet trat

die Borstige Dolchwespe vornehmlich auf offenem und halboffenem Gelände auf (Flusstäler, Truppenübungsgelände, Kiesgruben). Die Beobachtungen der Art wurden in der Umgebung folgender Ortschaften durchgeführt: Niederlangenbielau (Bielawa Dolna), Oberlangenbielau (Bielawa Górna), Klix (Klików), Liebichau (Lubiechów), Parchau (Parchów), Rauscha (Ruszów), Zedelsdorf (Sobolice), Neuhammer (Świętoszów) und Wenigtreben (Trzebień).

Nález žahalky žluté *Scolia hirta* Schrank, 1781 (Hymenoptera: Scoliidae) v Dolnoslezských borech

Souhrn

V článku je nově uvedeno 9 nalezišť žahalky žluté *Scolia hirta*, potvrzených v letech 2007–2011 na území Dolnoslezských borů (Bory Dolnośląskie, die Niederschlesische Heide). Velká samotářská vosa žahalka žlutá nebyla v minulosti z tohoto lesního komplexu udávána. Objevená populace patří k nejpočetnějším v celém Polsku. Ve sledovaném území se žahalka žlutá vyskytuje především v otevřené a polootevřené krajině (říční údolí, vojenské výcvikové prostory, štěrkovny). Druh byl pozorován v okolí obcí Bielawa Dolna, Bielawa Górna, Klików, Lubiechów, Parchów, Ruszów, Sobolice, Świętoszów a Trzebień.

Adres autora:

ul. Olszewskiego 7
59-900 Zgorzelec
waldemarbena@gmail.com